

Rejtő Jenő velünk van

Beszélgetés Szomjas Györggyel

A Játékfilmszemlén mutatták be Szomjas György új filmjét, a *Mr. Universet*, melynek forgatókönyvét Fekete Ibolya, Grunwalsky Ferenc és a rendező írta. A Hunnia Filmstúdió Vállalat prdukciójában készült film Amerikában játszódik, a főszerepet Szabó László, Pintér Georg és Mickey Hargitay alakítja.

— *Ha valaki tíz-tizenöt évvel ezelőtt azt mondta volna, hogy a magyar filmrendezők úgy járnak majd Amerikába, mint a Lumumba utcába, mindenki hitetlenkedve fogadta volna ezt a kijelentést. Mára alaposan megváltozott a helyzet, csak azt nem tudom, mi történt: mi futunk Amerika után, vagy Amerika jön hozzánk?*

— Nem tudom, ki megy a másikhoz, mindenesetre fontos és jelentős dolognak tartom, hogy Amerikában forgathatunk. A hatvanas években, amikor a filmről álmodoztunk és megpróbáltuk kitalálni a *mi mozinkat*, fel sem merült bennünk, hogy egyszer majd a tengerentúlon forgathatunk, de hittük, reménykedtünk, vártuk a csodát. A *Mr. Universet*

Halász Mihálynak ajánlottuk, akivel mindig is ilyenféle filmeket szeretünk volna készíteni, és mindazoknak, akiket útközben elvesztettünk. Most leforgattuk azt a bizonyos filmet, egy *road moviet*, ha nem is *pont* azt, amit húsz-egynéhány évvel ezelőtt elterveztünk, valójában ilyen filmre nem is gondolhattunk. A személyes élményeknél is fontosabb — gondolom a kérdés is erre vonatkozott —, hogy az amerikai film beszüremkedhet hozzánk. Persze, Amerika nem azonos Hollywooddal. Az amerikai filmek többségére jellemző szemléletet és dramaturgiát — azt, amit egyszerűen „a hollywoodi film” kifejezéssel szokás megfogalmazni —, vagyis a sémákat nem szeretem, és

elkeserítene, ha a magyar film ezt venné át. (Azt azonban elismerem, hogy Hollywood a közönséggel jó, eltéphetetlen kapcsolatot alakított ki.) De hát létezik egy másik amerikai film is. „Amerika nagy” — ezzel a mottóval és ebből az élményből indul a filmünk. Szeretem Amerikát, a dinamikát, a teret; a tér nemcsak a távolságokat és a nagy utakat jelenti, hanem a lehetőségeket is, amelyeket még ma is bőkezűen ad ez az ország.

A tér minden magyarnak nagyon fontos, sokat beszélünk már erről, filmeket is csináltunk a bezártságról, a szűkös tér okozta fóbíáról (hogy szerénytelenül magammal és legkedvesebb filmemmel példálózjak: erről szól a *Könnyű testi sértés*). A bezártság életünk alapélménye, ránk szinte sokkolóan hatnak az amerikai méretek.

— *A Mr. Universe a te Amerika-élményedről szól, vagy azoknak az em-*

bereknek az életéről, akiknek a filmet ajánlottad?

— Is is. Nem lehet a kettőt szétválasztani, mert ezeknek az embereknek az élete szorosan összefügg az enyémmel. Én talán szerencsésebb vagyok náluk, mert kicsit jobban össze tudtam egyeztetni a gyakorlatot azokkal az eszmékkel, amikben a hatvanas években hittünk. Mi a hatvanas években indultunk, egy különleges, ígéretekkel teli korszakban, ami ma már történelem, s nem csupán időben távolodtunk el tőle, hanem alaposan megváltozott azóta a világ. Nekem ehhez az időszakhoz, a Bercsényi klubhoz fűződnek a legfontosabb élményeim. Rockkoncerteket, kiállításokat szerveztünk, lapot alapítottunk. Ugyanebben az időben a Muskátli eszpresszóban jött össze az a társaság, amely úgy gondolta, hogy legmegfelelőbb kifejezőeszköze a film. Néhányukat „útközben elvesztettünk”, néhányan — mint azt Bereményi Géza megírta — külföldre mentek, a többiek pedig filmrendezők lettek itthon.

— Fontos tudni a film megértéséhez, hogy kikről szól, meg kellene most kérni, hogy készíts egy amerikai — magyar who's who-t?

— Nem, mert ez nem két ember privát története. A *Mr. Universe* generációs film, és tükre annak, hogy miként gondolkodtunk (és gondolkodunk ma is) a filmről. Nem az életünk, hanem a filmről való gondolkodásunk kifejezője. Magyarországon egy időben szokás volt önvallo-másos, „Így jöttem”-filmekkel kezdeni a pályát. Ha úgy tetszik, nekem ez a vallomásom, a legszubbjektívebb filmem (bár nagyon sok ponton kapcsolódik korábbi munkáimhoz), a filmkészítésről magáról szóló történetem. Így értelmezendő az ajánlás is, hogy mindig „ilyen filmeket szeretünk volna csinálni” — szabad, kötetlen, felfedező filmeket, amelyek nem életrajzi hitelességük miatt szólnak rólunk. A film — legalábbis számomra — a megismerés, a felfedezés eszköze. Technika, műszer, olyan, mint a mikroszkóp vagy a távcső: meghosszabbítja látásunkat, segít a részletek felfedezésében. E látvány tanulmányozásának, értelmezésének módja, eszköze a vágás. A filmkészítésnek ezt a fázisát szeretem a legjobban, mert tulajdonképpen ekkor születik a film. A forgatást nem kedvelem, mert itt van a legkevesebb lehetőség az új információk beépítésére. A vágáson áll vagy bukik minden. Az ember ugyanis sohasem azt veszi fel, amit eltervez, amikor megérkezik az anyag a laborból, és először megnézzük, már akkor látni kell, hogy itt más van, mint ami a papíron vagy a fejünkben volt. Ekkor elkezdődik az igazi munka. A filmek hosszadalmasan készülnek, minimum másfél-két évig, készítőjük viszont gyorsabban változik, halad. A matéria nehézkes, csak lassan, néha egyál-

talán nem követi a mi változásunkat, s ezt a film készre formálásánál figyelembe kell venni. Az én filmjeim az utolsó pillanatig formálódnak, nem fejeződnek be a forgatással.

Nem tudok íróasztal mellett kitá-lálni filmeket, a *Mr. Universe* sem úgy készült, hogy itthon megírtuk a forgatókönyvet, aztán kimentünk és leforgattuk. Azt hiszem, a filmen is érezni lehet, hogy azokkal együtt talál-tuk ki, akik szerepeltek benne. Elsősorban Szabó László és Pintér George alakította a filmet, de sok, a történetben végülis nem szereplő ember ötletét használtuk fel. Percről-percre, jelenetről-jelenetre alakult a film —, hogyan is találhattam volna

ki itthon, hogy mit mond egy amerikai kislány a világ legtökéletesebb emberéről, Mr. Universe-ről.

— *Úgy tűnik, mégsem fedezkez-tünk meg azokról az emberekről, akik a főszerepeket alakítják: Godard Bolond Pierrotjának Lazlo Szabójáról és a legendákkal övezett Pintér George-ról. Végére is nem egyszerű színészek ebben a filmben...*

— Nem lehet két emberre szűkíteni a világot, ez egy szomorú-ironikus történet rólunk, barátainkról. Fájdalmas beismerése annak, hogy közülünk nem mindenki tudta beváltani a hozzá fűzött reményeket, és ironikus képe a mi kis világunknak. Mert milyen is ez a két figura? Nagypofájúak, álmodozók, moralizálók, és bizonyos mértékig balekok. Ám mindez természetesen nem feltétlenül negatív dolog. Ilyen vagyok én is.

— *Ki ez a két, negyven körüli, zilált életű férfi? „Beleváló pesti gyerekek,*

Szabó László, Mickey Hargitay, Pintér Georg

körúti vagányok”, akiket odaát sem lehet eladni, vagy netán ők azok, akiknek ott sem sikerült megcsinálniuk a szerencséjüket?

— Álmodozók. Lelkes megszállottak, akik háromezer kilométernyi hiábavaló autózás és „a nagy lehetőség” elvesztése ellenére újrakezdik. Újra akarják kezdeni. Egynek érzem magam, magunkat velük, mert nem az számít, hogy ki hol van, mivel próbálkozik. Minket csak a halál (sajnos már ezzel is szembe kellett néznünk) és az öregedés választhat el. Ezek a fiúk nem öregek, ezért csináltam róluk filmet. Nem fogyott el a jövőjük, hiszen mi más is volna az öregedés, ha nem a jövő megszűnése.

— A film egyik jelenetében a fotókat nézegető Lord (akit Pintér Georg játszik) hirtelen felkiált: „Milyen keskeny a Rákóczi út!” Azt hiszem, az ő helyzetében levő embernek a 5th Avenue sem elég széles. Az utolsó kockáig vártam, hogy valami, akár egy mondat vagy egy gesztus utal erre, de nem...

— Egyrészt ennek a mondatnak nem kell túlzott jelentőséget tulajdonítani, hirtelen, őszinte meglepetésében tört ki Pintér Györgyből. Nincs „megrendezve” a jelenet, tizenöt éve nem járt itthon, máshoz szokott a szeme. Másrészt lehet, hogy a 5th Avenue is keskeny, csak másképp, mint gondolod. Lord nem dőlt be Amerikának, a nagy pénznek, a karrier hidegen hagyja, a vágyain és a saját normái szabta életén kívül semmi sem érdekli. Anikor ezt a filmet készítettük, nem a siker vagy a sikertelenség érdekelt minket, és még csak nem is az emigrációról szeretünk volna képet adni. Ez egy külön történet, egy egészen más film. Nem véletlen, hogy mi ezt, és éppen így csináltuk meg. A *Mr. Universe* azokról szól, akik elmentek és megpróbáltak „összehozni valamit”, és nekünk eszünkbe sem jutott a sikertelenséggel szembesíteni őket — már csak azért sem, mert nem is azok. Legfeljebb csak a praktikus világ szemében.

— Mickey Hargitay hogy került ebbe a történetbe?

— Az ötlet Pintér Georgé, ő ismerte, és javasolta, csináljunk vele filmet. Mickey Hargitayt igazi hősnak tekintem, és a filmben is így jelenik meg, minden ironia, gúny nélkül. Tényleg *Mr. Universe* volt, tényleg Jayne Mansfield volt a felesége, westernhősöket játszott, felépítette a házat, és most, hatvanöt évesen, kismult arccal, elégedetten nézhet a kamerába. Az ember ránéz, és az első gondolata, hogy de jó is volna annyi idős korban ilyen kiegyensúlyozottnak lenni. Mickey Hargitay a negyvenes-ötvenes évek ideálja volt; igazi

Pintér Georg

sportember. Mi még hittünk ezekben az ideálokban, fontosak voltak számunkra a sportteljesítmények. Mickey nem body-builder, hanem komplex sportember, aki pontosan fel tudta mérni az erejét, állandóan kontrollálta magát, és nagy teljesítményekre volt képes. Az identitás szobra, ami ma ritka. Mellette szomorú képet mutat a két lepusztult figura, akik húsz évvel fiatalabbak nála. Nem véletlen, hogy Mickey Hargitay mindössze öt percre jelenik meg a filmben. A magafajta tiszta hősköről nem tudok filmet csinálni. Ma a gazemberek az igazi hősök. Erre utal a film végén az a felirat is, hogy „az erény nem fotogén”.

— A Mr. Universe-ben dramaturgiaiilag fontos pillanatokban feliratok jelennek meg, idézetek Humprey Bogarttól, Andy Warholtól, Orson Wellestől, Judy Garlandtól és még vagy egy tucatnyi sztártól. Mi a szerepük ezeknek az idézeteknek, netán ironikus keretbe foglalják a történetet?

— Részben az a szerepük, hogy a filmet a mozi éltető mítoszhoz kötik. Csak olyan rendezőktől és színészek-től idéztünk, akik maguk is részesei, éltetői a mozi mítosznak. Ugyanakkor ez az elidegenítési effektus része annak a kettős játéknak, amely előző filmjeimet is jellemezte: a sztórrival és a hőssé „viszem” a nézőt, a felirattal, a színezéssel, az ismétléssel vagy éppen a stoptrükkal pedig megállítom, kiszakítom a történetből. Megszakítom a történetet, kiemelem a nézőt a film sodrásából, mert azt szeretném, hogy érezze az anyagot, amivel én is játszom. Ezek a „trükkök” zenei hatású elemek filmjeimben. Nincs súlyos dramaturgiai funkciójuk. Vágás közben érzem, hogy itt vagy ott kell lennie valaminek, inzeretnek, fekete-fehér képnek, ismétlésnek. Eklektikusak a filmjeim, de én ezt szeretem, mert a tiszta stílus Hollywoodhoz, akadémiához vezet. Nem szabad a nézőket tiszta stílusú, akadémikus filmekkel elkényelmesíteni. Kezdetből fogva eklektikára törekedtünk, Halász Mihállyal együtt dolgoztuk ki a család, a rendetlen filmet, az össze nem illő elemek furesza kontrasztját, de minden egyes alkalommal meg kell küzdenünk a szétesés veszélyével. Rendet vinni a rendtelenségbe — nem kis feladat.

— Miért játszódik a film nagy része New Yorkban? Mert — mint azt többször is elmondják, ma ez a város a filmművészet központja, vagy azért mert itt él a legtöbb magyar emigráns, egymás hegyén-hátán a sok, hazai íze- ket kínáló étterem, hentes, s mert mindig bele lehet botlani valakibe, aki tudja a legfrisebb otthoni híreket?

— Elsősorban azért, mert, nagyon szeretem ezt a várost. A kegyetlen Amerikát kedvelem. Los Angeles, Hollywood, de különösen a vidéki, polgári Amerika szörnyű, elviselhe-

Pinter Georg és Szabó László

Tóth Árpád felvételei

tetlen. Egyszerűen szeretem, hogy New Yorkban bármelyik utcasarkon leszűrhatnak. New York hídfő, mögötte van Európa, előtte pedig a tágas Amerika...

— Volt a filmnek külföldi producere?

— Nem. De nem is tudtuk volna leforgatni ezt a filmet, ha lett volna. Eredeti elképzelésünk szerint lettek volna külföldi invezstitorok, a történet középpontjában Mickey Hargitay állt volna, s jöllehet nem profi producerek adták volna a pénzt, Hollywood rögtön betette a lábát a résen. El sem jutottunk tehát odáig, hogy azt a történetet megírjuk. A Mr. Universe magyar pénzből készült, Mickey Hargitay a nevét, a házáét és a családját adta hozzá, de ha akár csak egyetlen dollárral hozzájárult volna, a film ebben a formájában nem létezne. Amerikában paradox módon nem tudtuk volna így, forgatókönyv és befolyásos producerek nélkül forgatni. A pénz nagy csapda, amit meg kell próbálni olcsó filmekkel kikerülni. Szerencsére a filmipar olyan, hogy bizonyos küszöb alatt ki lehet

csúszni a producerek karmaiból, és lehet szabadon, a pénz összekunyerálására írt forgatókönyv nélkül dolgozni.

— Új filmedet road movie-nek nevezted. Ez egy tipikus amerikai műfaj. Milyen film végülis a Mr. Universe, amerikai, magyar, vagy fél úton van a kettő között?

— Ez magyar film, itthonról és itthonra készült. Remélem azonban, hogy sok mindent meg tudtam mutatni Amerikából, mindazt, amit szeretek és nagyra becsülök benne, meg amit nem.

— Vajon ráismerne-e országára ebből a filmből egy amerikai néző?

— Nem tudom egy amerikai néző szemével nézni a filmem. Szeretném persze, ha ott is bemutatnák és nem tartanák merő abszurditásnak. Amerika elég nagy és sok mindent be tud fogadni; renelem ez a film is megtalálja a maga forgalmazási csatornáját. De ha nem, az csak filmkészítési módszerünket erősíti meg. Mindenesetre meglepett, hogy a kintiek milyen tetszéssel fogadták csatornájukat. Például azt, hogy László és Lord taxival kelnek át Amerikán — a la Rejtő Jenő. Ő konflissal küldte a sivatagba hőseit.

KOLTAI ÁGNES